

Øm Klosters
Venner

Nyhedsbrev
Nr. 23

2020

Øm Kloster Museum

Øm Klosters Venner

Bestyrelsen

Torben Christensen
Haldursvej 30, 8680 Ry
Tlf. 30 273 274
rybogry@hotmail.dk

Jørgen Højland
Odinsvej 2, 8680 Ry
Tlf. 21 62 69 35
jhoejland@post.tele.dk

Birgitte Bang-Madsen
Brandevej 6, 8766 Nørre Snede
Tlf. 20 78 89 95
8766bbm@gmail.com

Ida Ebbensgaard Jensen
Vadestedet 4, 8680 Ry
Tlf. 22 32 79 23
ida.mej@hotmail.com

Jan Bech Andersen
Ægirsvej 3, 8680 Ry
Tlf. 86 89 23 48
janbandersen@hotmail.com

Susanne Gram
Ingerslevvænget 5, 8310 Tranbjerg J
Tlf. 86 29 44 41
susannegram@hotmail.com

Aase Hulgaard
Munkevej 5, Emborg, 8680 Ry
Tlf. 86 89 87 65
aasehulgaard@icloud.com

Eva Jensen (**1. sup.**)
Fæstibakke 9, Gl. Rye, 8680 Ry
Tlf. 30 69 90 60
knud.eva@jensen.mail.dk

Ingeborg Doktor (**2. sup.**)
Thorsvej 37, 8680 Ry
Tlf. 86 89 25 34
ingeborg@k-doktor.dk

Redaktion

Lene Møllerup
Susanne Gram
Ida Ebbensgaard Jensen
Birgitte Bang-Madsen
Ingeborg Doktor
Bent Koed Doktor (prepress)

Nyhedsbrevet udsendes af museumsforeningen *Øm Klosters Venner*, der er en sammenslutning af personer med interesse for klostrets historie og museets virke.

Indhold

Øm og Naturens år	3
Carta Caritatis	5
Formandens beretning	12
Løven i Øm kloster	14
Bernhards Verden	20
Midtjyske veje	22
Spændende nyt	23
Bog nyt	24
Studierejse 2021	26
Kalender for 2020	<i>Bagsiden</i>

Besøg Øm Kloster Museum og bliv medlem af museumsforeningen Øm Klosters Venner

Vær medlem et år for 100,- kr. eller hele husstanden for 150,- kr.

Kontingent indbetales på konto.
Reg. nr. **1551** konto nr. **9197583**

eller MobilePay: **759665**

Øm Klosters Venner
Munkevej 8, Emborg, 8680 Ry
tlf. 86 89 81 94

www.museumskanderborg.dk

Forsiden: *seglstampe fundet ved Øm 2019 (se side 23).*

Fotos: Øm Kloster Museums Arkiv / Lene Møllerup / Bent Koed Doktor (medmindre andet er nævnt).

Øm Kloster og Naturens år

Året 2020 er nationalt udråbt til "naturens år". Der vil blive sat fokus på vores natur gennem tv udsendelser og mange forskellige arrangementer året igennem. På Øm Kloster Museum vil der i sæsonen blive sat særlig fokus på klostrets middelalderlige og nutidige natur- og kulturlandskab gennem arrangementer, kurser og workshops.

I år vil klosterhaven og dens planter, kulturlandskabet og klosterområdet natur komme i spil. Klosteret er placeret på et fladt sandet område mellem de to søer, Mossø og Gudensø. Landskabet ligner i dag, det landskab munkene kendte. Mange af de planter og træer, som findes på klosterområdet, var her også på munkenes tid. Her er en beskrivelse af årets aktiviteter, som tager udgangspunkt i klosterlandskabet og den omkringliggende natur.

Valborgsaften på Øm Kloster

Torsdag den 30. april, kl. 19:00 ved museumsinspektør Lene Møllerup.

Urter plukket på Valborgsaften har ni gange så stor kraft som på alle andre aftener. Der er meget overtro knyttet til maj-natten, det vil sige natten inden 1. maj. Vi går i klosterhaven og hører om nogle af de kraftfulde urter, om den overtro, der er forbundet med Valborgsaften, og vi tænder et valborgblus, som de modige kan springe igennem. Det siges nemlig at have en rensende og lykkebringende effekt!

Pris: entré til museet.

Munkenes morgen og naturen vågner

Søndag den 10. maj kl. 04:30-06:00 ved biolog Otto Andersen og Kirsten Kjærulff.

Morgengryet, overgangen mellem nat og dag, skaber en helt særegen stemning og danner rammen om en sansefyldt natur- og kulturoplevelse ved Mossø. På turen vil Otto Andersen lægge vægt på naturen, der vågner og fortælle om stedets landskabelige egenart. Vi oplever solopgangen sammen og hører, hvorledes fuglene synger mere og mere intenst, efterhånden som solen stiger op.

I Klosterkirkens ruin fortæller Kirsten Kjærulff om munkenes ritualer samt nattens og daggrøets første tidebønner i klosteret. Efterfølgende er der morgenkaffe og brød.

Pris: entré til museet.

Dagskursus i begynderbotanik og blomsterpresning

Lørdag den 23. maj kl. 10:00-16:00 ved botaniker Anne Murmann Hansen.

Botaniker ved Steno Museet Anne Murmann Hansen holder et eksklusivt dagskursus i begynderbotanik og blomsterpresning. Kurset foregår på Øm Kloster, som har et særlig biologisk habitat med mange gamle lægeplanter samt en lægeurtehøve. Kurset byder på en god blanding af læring og praktiske øvelser.

Pris for kursus inkl. forplejning og materialer: 250 kr.

Tilmelding nødvendig, begrænset antal pladser.

Giftige planter i klosterhaven

Onsdag den 1. juli kl. 11:00-13:00 ved museumsinspektør Lene Møllerup.

Vidste du, at planter, der er i familie med agurker og kartofler, kan være dødeligt giftige? Vi skal på opdagelse i klosterhaven og se på giftige planter og høre historier.

Bagefter laver vi personlige og magiske amuletter af urter, med særlige egenskaber - dog ikke de giftige - til at tage med hjem.

Velegnet for børn mellem 7-12 år. Arrangementet varer to timer og er gratis for børn - voksne betaler entre til museet.

Afstrekningsworkshop i klosterhaven på Øm

Lørdag den 5. september kl. 10:30-13:00 ved urteterapeut Dorthe Ulrikke.

Dagen har fokus på stress, hvordan kroppen og sindet reagerer på stress, samt hvilke symptomer og tegn man skal holde øje med. Vi går i klosterhaven og rører, dufter og smager på forskellige urter, som er afstressende.

Anden del af kurset er en workshop om de urter, der styrker, heler og beroliger. Deltagerne laver afstressende urtete, som vi smager på, og som man får med hjem.

Pris for kursus inkl. forplejning og materialer: 250 kr.

Tilmelding nødvendig, begrænset antal pladser.

Information om alle museets arrangementer, priser og tilmeldingsfrister findes på museets hjemmeside

www.museumskanderborg.dk

CARTA CARITATIS: KÆRLIGHEDENS OVERENSKOMSTS 900 ÅR

Af Brian Patrick McGuire

Indtil lukningen i 1500-tallet tilhørte Øm Kloster cistercienserordenen, et klosterfællesskab, der opstod i 1100-tallet som den første klosterorden i den kristne middelalderverden. De fleste mennesker, der har lidt kendskab til klosterliv, tager det for givet, at benediktinerne udgjorde den første orden, men dette er en misforståelse. Benedikt af Nursia, der levede i 500-tallet, etablerede ingen klosterorden, men skrev en Regel, som ethvert kloster skulle overholde. Det enkelte kloster var i princippet en selvstændig enhed, og selv om der var forsøg på at etablere en fælles ordning for alle klostre, som for eksempel under Karl den Store i 800-tallet, lykkedes det først med cistercienserne i 1100-tallet at nedsætte fælles retningslinjer for en klosterorden. Hoveddokumentet i denne forfatning for den første orden hedder *Carta Caritatis*, Kærlighedens Overenskomst, og den blev vedtaget i 1119 af de første cistercienser-abbeder ved et møde eller generalkapitel ved moderklostret Cîteaux.

Denne overenskomst blev 23. december 1119 bekræftet af pave Callixtus 2. Ved den lejlighed var han ikke i Rom, men i byen Saulieu, ikke langt fra Cîteaux, eller Det Ny Kloster, som det blev kaldt. Det vil sige, at Lillejuleaften 2019 var det præcist 900 år siden cistercienserordenen fik en officiel godkendelse fra højeste myndighed i middelalderkirken. Godkendelsen var i overensstemmelse med paveembedets program om at reformere Kirken og sikre ensformighed i kirkelige institutioner. Cistercienserne passede fint ind i dette mønster.

Den nye klosterbevægelse begyndte omtrent tyve år tidligere, da en gruppe munke og deres abbed forlod klostret Molesme i Bourgogne og grundlagde, hvad de kaldte Det Ny Kloster. Disse munke var utilfredse med livet i Molesme, fordi de måtte finde sig i, at klostret blev brugt af egnens stormænd til jagt og selskaber. Molesme var netop i 1075 blevet etableret som et reformkloster, der holdt afstand til verdsligheden. Abbeden, Robert, var påvirket af tidens reformbevægelse, der søgte ensomhed og frihed fra verdslige bekymringer. Han og hans brødre var givetvis påvirket af, hvad de fandt i ørkenfædrenes bestræbelser på at afsondre sig fra verden. I løbet af to årtier kom de dog til at føle, at verdslige forpligtelser var ved at overtage klostrets hverdag.

Robert og flere af hans munke forlod Molesme og grundlagde Det Ny Kloster. De tilbageværende munke i Molesme klagede imidlertid deres nød til paven, der lyttede til deres situation og forlangte, at Abbed Robert kom tilbage til de brødre, han havde forladt. Denne reaktion virker måske i overens-

*Maleri af St. Benedikt fra relikvieskabet i Løgumkloster, ca. 1300.
St. Benedikt er afbilledet med sin klosterregel.*

stemmelse med en kirke, hvor paven var den højeste myndighed, men det var dengang faktisk usædvanligt, at paven blandede sig i klosteranliggender så langt væk fra Rom. Robert adlød dog opfordringen og tog samtidig nogle af munkene med sig tilbage til Molesme. På den måde var der kun ganske få munke tilbage i Det Ny Kloster, og deres historie bliver fortalt i en beretning, som vi kun har i en udgave fra midten af 1100-tallet, men som formodentlig blev skrevet kort tid efter begivenhederne. Denne beretning hedder *Exordium Parvum*, ”Den lille Begyndelse,” og den er et vidnesbyrd på cisterciensernes ønske om at redegøre for deres ophav og vise, at de fra første færd fulgte retmæssige retningslinjer. Som det står i dokumentet, sørgede pavens legat for, at ”munkene, som elskede ørkenen [Det Nye Kloster] kunne blive der i fred og ro.”

Robert endte sine dage i Molesme, og de munke, som blev i Det Ny Kloster, må have følt sig forladt og kunne derfor ikke anse ham som deres første abbed. Et århundrede senere, i 1222, blev Robert helgenkåret, og herefter tog cistercienserne ham til sig som deres første abbed. Ordenens begyndelse er dog præget af en traumatisk oplevelse: først forlod en gruppe deres kloster, hvilket var et brud på Benedikts Regels hovedkrav om stabilitet i klosterlivet. Derefter blev denne gruppe splittet mellem de munke, som forblev i Det Ny Kloster og de, der tog med abbeden tilbage til Molesme. Dette kloster sluttede sig aldrig til den nye klosterorden, men der opstod et venskabsbånd mellem Molesme og Cîteaux, som Det Ny Kloster kom til at hedde.

Exordium Parvum, Den Lille Begyndelse, fortsætter ved at fortælle, hvordan de tilbageblevne munke i Det Nye Kloster valgte en efterfølger for Robert, Alberik, der siges at have været lærd, og samtidig en som ”elskede Reglen og brødrene”. Han havde været prior i Molesme, og derfor var det oplagt, at han skulle blive abbed. Alberik siges at have været udsat for ”mange fornærmelser, fængsling og piskning.” Vi hører ikke nærmere om disse lidelser, men det virker som om det lille selskab i Det Ny Kloster måtte kæmpe mod barsk modstand. Alberik anså det som påkrævet at få sit klostereksperiment anerkendt, og derfor sendte han to munke til Rom for at få pave Paschalis’ godkendelse.

Da Alberik døde i 1109, blev hans efterfølger valgt. Denne var Stefan, kendt i dag som Stefan Harding, selv om navnet Harding først langt senere dukker op i historiske kilder. Han havde været munk ved et stort gammelt benediktinsk kloster i Sydengland, Sherborne, men som ganske ung forlod han klostret for at søge til Kontinentet, muligvis som en af de mange omvandrede studerende, der prægede denne tid. Stefans ønske om frihed og selvbestemmelse (netop i modsætning til klosteridealets stabilitet i livsførelsen) blev udskiftet med et nyt tilhørsforhold, da han omkring 1080 kom til Molesme og blev optaget som menig munk. Han tog med de andre brødre til Det Ny Kloster og var her vidne til det brud, der skete, men han valgte at blive tilbage med de brødre, som samledes under Alberik. Stefan blev valgt til prior, og

derfor var det oplagt, at han fulgte Alberik som abbed.

Her er vore kilder problematiske, fordi de antyder, at dette klostereksperiment var ved at uddø, på grund af personalemangel. Denne påstand kan imidlertid være et resultat af det faktum, at ankomsten af Bernard og hans venner til klostret Clairvaux i 1112 blev en saltvandsindsprøjtning for Det Ny Kloster. Det ser ud som om Stefan, allerede før Bernards ankomst, var ved at forberede grundlæggelsen af det første datterkloster fra Det Ny Kloster. Her ved omtalen af et datterkloster er det nødvendigt at præsentere det dokument, Abbed Stefan forfattede, og som gør ham til cistercienserordenens grundlægger.

*Arkitekturen i et cistercienserkloster.
Nattrappen i Løgumkloster.*

Vi er nået til 1119, og omverdenen er begyndt at kalde Stefans kloster for *Cîteaux*, efter stedet hvor klostret befandt sig. Han har tilkaldt abbederne for de første datterklostre, som *Cîteaux* har grundlagt. De anser *Cîteaux* som deres moderkloster og fastholder et nært forhold til det: La Ferté, Clairvaux, Pontigny og Morimond. Det dokument de vedtager kaldes *Kærlighedens Overenskomst* - ikke fordi der er et følelsesmæssigt kærlighedsforhold klostrene imellem, men fordi de er solidariske med hinanden. De fastholder deres bånd til moderklostret, uden at *Cîteaux* skal opkræve en skat eller anden betaling fra dem. Datterklostrene blev ikke som undersætter afhængi-

ge af moderklostret. Deres tilknytning til moderklostret skyldtes kærlighedsbånd og ikke økonomisk afhængighed.

Disse bånd bliver yderligere forklaret i grundlæggelsesdokumentet med hensyn til kontakterne klostrene imellem. Abbeden af et moderkloster skal regelmæssigt komme på besøg hos datterklostrene og sørge for, at alt foregår i overensstemmelse med Benedikts Regel og cistercienserordenens statutter. Faderabbeden har ingen indflydelse angående datterklostrets materielle besiddelser. Disse bliver passet af datterklostrets abbed og munke, og derfor skal en visitats udelukkende tage stilling til datterklostrets åndelige situation. Visitationen skal finde sted en gang om året, og samtidig skal alle abbeder hvert år i september, efter høsten er overstået, rejse til Cîteaux for at deltage i et generalkapitel. Her skal de diskutere ”hvis noget skal forbedres eller tilføjes den hellige Regels observans eller Ordenens.” Generalkapitet bliver ofte beskrevet i moderne redegørelser som en lovgivende forsamling, men i dets første århundrede var det mere et diskussionsforum for at sikre overholdelsen af cisterciensernes levevis. Der blev også fortalt opbyggelige historier i generalkapitlet, og nogle af disse er blevet nedskrevet og giver os en idé om munkenes indre verden.

Vedtagelsen af *Carta caritatis* i 1119 var mulig specielt fordi abbed Stefan mente, at der måtte udfærdiges et dokument, der skabte en fremgangsmåde, der var fælles for alle klostrene. Benedikt havde aldrig i sin Munkeregel beskæftiget sig med forholdene klostrene imellem: hans interesse var det enkelte kloster og specielt dets abbed, og der er meget lidt i Reglen om, hvad der skal gøres, hvis en abbed ikke passer sit hverv på ordentligt vis. Det var anderledes for Stefan og hans første datterabbeder: han insisterede på, at alle abbeder skulle komme til generalkapitlet, og ellers skulle de sende deres priorer. Hvis ingen kom, skulle det påtales det efterfølgende år, og der skulle gøres bod.

Det lyder måske meget logisk og fornuftigt, men vi skal huske, at cistercienserordenen opstod i et Europa, hvor kommunikation var vanskelig, og rejser kunne være farlige. Da der blev etableret et kloster i Æm, kunne det for eksempel tage flere uger at nå ned til generalkapitlet i Bourgogne. Vi ved fra generalkapitlets bestemmelser, at der var abbeder, der udeblev, og senere i 1200-tallet blev det afgjort, at abbeder fra fjerne lande kun skulle møde op hvert andet eller tredje år. Desværre kom der ingen retningslinjer for danske abbeder, så vi kan kun gisne om, hvad de gjorde, men der er enkelte beslutninger fra generalkapitlet, der straffer danske abbeder for deres fravær.

Bag Kærlighedens Overenskomst og generalkapitels struktur opstod den første klosterorden i Europa. Der havde tidligere været klostresammenslutninger eller kongregationer, for eksempel omkring Cluny, men dennes fremgangsmåde var at opkræve skatter fra alle dets priorater. Clunys abbed var næsten en monark, mens abbeden af Cîteaux kun var en faderskikkelse. Ci-

*Arkitekturen i et cistercienserkloster.
Nordre sideskib i Løgumkloster.*

sterciensserordenen var ikke demokratisk, idet kun abbederne deltog i dens styrelse, men der blev en stor grad af selvbestemmelse klostrene imellem.

Ordenens historie er præget af både opgør og nedgangstider, men den eksisterer den dag i dag. Der er faktisk to cisterciensserordener: O.Cist., de almindelige cisterciensere og O.C.S.O., cistercienserne af den strenge observans, populært kendt som trappisterne. Disse holder fortsat generalkapitler, men kun hvert fjerde år. Tidligere foregik de i Rom, men nu har abbederne flyttet dem til Assisi, som de mener giver mere åndelig inspiration.

Cistercienserne af begge observanser inviterer lægfolk som mig selv til at mødes med dem til konferencer og besøge deres klostre, samt holde foredrag for munkene - og nonnerne, fordi munkene i løbet af 1100-tallet opgav deres modstand overfor kvindeklostre og kom til at anerkende kvinder som medlemmer af cisterciensserordenen. Både munke og nonner anerkender abbed Stefan som grundlægger af deres orden, en stor begavelse som indså behovet for fælles retningslinjer. Han efterlod *Kærlighedens Overenskomst*, der sammen med Benedikts Regel stadig er fundamentet for cisterciensserordenen.

*Arkitekturen i et cistercienserkloster.
Glasvindue i sakristiet, Løgumkloster.*

Der bliver mulighed at beskæftige sig med cisterciensernes ophav og udvikling på et sommerkursus på Løgumkloster Refugium, 27.juni-3.juli. Her vil jeg samt min ven og kollega Johnny Jakobsen fra Københavns Universitet præsentere ordenens historie, samt cisterciensernes inspiration fra dominikanerne og franciskanerne. Der bliver studiekreds med læsning og diskussion af primære kilder, inklusiv Bernard af Clairvauxs levnedsskildring. Kurset er åbent for alle, og der forventes ingen baggrundsviden.

For flere oplysninger: <https://www.loegumkloster-refugium.dk/>
Program

Vadehavscenteret som var et af målene for årets udflugt og omtalt i Formandens beretning side 12.

Formandens beretning

Af Torben Christensen

Planerne om at skabe nye rammer for Øm Kloster Museum har fyldt meget de sidste 2-3 år. Starten af projektet føltes som at køre i højhastighedstog, men dette er nu afløst af fornemmelsen af at blive fragtet med æselkærre. Processen er nu præget af sindige forvaltninger, nævn, styrelser og af, at Museum Skanderborg er flyttet til det nedlagte posthus, nu kaldet Perron 1 ved Skanderborg Station. Seneste nyhed er, at der er lavet købsaftaler vedrørende de to ejendomme, hvis jorde er nødvendige, hvis det foreslåede projekt skal realiseres. Når og hvis købsaftalerne bliver realiserede, kan Skanderborg Kommune begynde at ansøge om en af-fredning af området. Vi er alle spændte på, om det vil lykkes.

2019 var året, hvor vi igen arrangerede en sommerudflugt.

16. juni afgik bussen fra Ry mod Vadehavscentret (se side 11). Her ventede Dorte Mandrups helt enestående bygning, hvor både tag og facader er opført med strå. Trods sit moderne udtryk har centret alligevel bevaret træk fra egnens særlige bygningskultur. Også indenfor blev alle vist betagede og be-

gejstrede for den fremragende formidling af Vadehavets særlige natur. Det højnede desuden oplevelsen, at vi nød en dejlig frokost i centrets cafe. Det er alt det, der drømmes om på Øm.

Senere gik turen videre til Løgumkloster, hvor Hans Krongaard som sædvanlig var en vidende og engageret guide. Når man har besøgt Løgumkloster og set storheden i bygningerne, forstår man bedre, hvor magtfulde og betydningsfulde munkene på Øm må have været.

Turen, som havde 32 deltagere, var arrangeret og ledet på bedste vis af vores kasserer Birgitte Bang-Madsen. Det var en rigtig fin tur, som havde fortjent flere deltagere.

Hans Krongaard og bag ham Torben Christensen og Lene Møllerup.

Bestyrelsen har besluttet, at der arrangeres en sommerudflugt hvert andet år.

Udover sommerudflugten har foreningen været arrangør og medarrangør af de årlige tilbagevendende arrangementer:

Først museets åbning 1. maj med dejligt mange til formiddagskaffe og kort efter Munkenes morgen og naturen vågner, igen med Otto Andersen som følsom guide. Det er utroligt, at der hvert år dukker et stort antal nye ansigter op kl. 4.30.

Årets friluftsgudstjeneste var 4. juni ved sognepræst ved Ry Kirke Dorthe Gudmund Larsen. Her er det en mere trofast skare på 40-50, der deltager.

Årets Klosterfestival 17.-18. august fik trods modvilje fra vejrguderne et hæderligt besøgstal, der jo er så afgørende for stemningen på pladsen. Igen gjorde foreningens mange frivillige en fantastisk indsats, så festivalen 2019 blev en god oplevelse for de fremmødte. Tak for det.

Lene Mollerup har i 2019 færdiggjort en ny udgave af bogen om Klosterhaven i Øm. Den udkommer 28. maj 2020. Måske bliver der en lille receptiøn, hvem ved (se side 24).

Husk under alle omstændigheder at købe bogen, også til en gave.

Foreningen har et ret stabilt medlemstal. I 2019 på 212. Vi mister selvfølgelig medlemmer, men medlemshvervning ved fx Klosterfestivalen 2019 gav 15-20 nye, så stabiliteten blev sikret. Antallet af medlemmer er jo afgørende for i hvilket omfang, vi har mulighed for at hjælpe med nyanskaffelser, som museet ellers ikke ville have mulighed for at indkøbe, som for eksempel et plantebord til klosterhaven. Det vil kunne ses i den kommende sæson.

Som afslutning det allervigtigste: Tak til alle frivillige. Nogle yder lidt, rigtig mange yder meget, hvorved museumsområdet fremstår nærmest velholdt.

Bestyrelsen vil også gerne sige en kæmpe tak til Lene for altid at være engageret i foreningens arrangementer og inspirere til nye initiativer. Altid med et smil. Personalet på Øm skal også have tak for imødekommenhed og hjælpsomhed, når vi dukker op.

En særlig stor tak til Bent Doktor, der fører og vedligeholder vores medlemskartotek og sender mails ud for foreningen og ofte besvarer mails vedrørende medlemskaber.

Til slut stor tak til bestyrelsen for gode møder og hjælpsomhed både før, under og efter arrangementerne.

Tak for 2019. Måtte der i 2020 blive sat lidt mere fart i planerne for det nye Øm – Museum for Klosterliv.

Løven i Øm Kloster

Af cand. theol., sognepræst i Skanderborg og i Landsbyen Sølund, Kristian R. Skovmose

I flere årtusinder har billeder af løver været brugt som udsmykning og symbol på magt i såvel verdslig som religiøs sammenhæng. I Bibelen og kristen teologisk litteratur bruges løver ofte som metafor, og i danske kirker og klostre findes stiliserede løver på granitdøbefonte, granitportaler, kalkmalerier mv.

En teglstensflise med en stiliseret løve, som er fundet i forbindelse med arkæologiske udgravninger ved Øm Kloster, vidner om, at der har været en løve i Øm Kloster - måske har der været flere, selvom cistercienserordenen var tilbageholdende med udsmykning.

Det er umuligt at svare entydigt på, hvad mesteren bag teglstensflisen, lægbrødrene og munkene har forbundet med løvefiguren, men i det følgende

Teglstensflise med løvemotiv fra 1300-årene fra Øm Kloster. Fundet ved udgravninger af klostrets vestfløj i 1978. Foto: Susan Kipp.

præsenterer jeg forskellige bud på tanker og forestillinger, der kan have inspireret tankerne, når de fik øje på klosterets løve.

Løver som udsmykning og billede på magt.

Indtil for omkring 10.000 år siden, var løven det mest udbredte landpattedyr efter mennesket. Den kunne findes i størstedelen af Afrika, igennem hele Eurasien fra det vestlige Europa til Indien, og i Amerika fra Yukon til Peru.

Tegning af teglstensflisen fra Øm Kloster. Efter Birgit Als Hansen og Morten Aaman Sørensen 2005. Ornamenterede middelalderlige gulvfliser i Danmark. København.

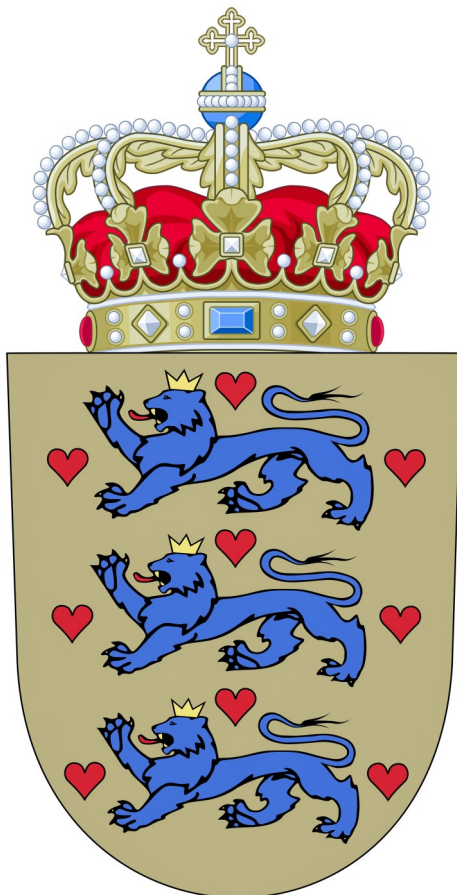
*Våbenskjold med løver og søblade.
Efter Wikimedia Common.*

Løver omtales i adskillige kilder, tilskrives forskellige egenskaber og er, som nævnt, brugt som udsmykning i alt fra simpel stiliseret form til naturtro gengivelse og som symboler på forskellige former for magt og myndighed.

Løver har indgået i verdslige sammenhænge, som symbol på magt, ejerskab og myndighed. Vi kender det stadig fra det danske rigsvåben, hvor der indgår tre løver.

Chr. Jacobsen argumenterer for, at vi især skal se afbildninger af løver som magtsymbol: ”... som kongelige stiftermærker, som lod beskueren forstå, at kongen havde opført kirken, og gjorde det klart, at kongen havde gjort sin ældgamle pligt som religiøst overhoved. Ifølge dette skulle kongerne i romansk tid have opført de 325 danske kirker med løvefigurer”.

På en af siderne af Jellingestenen (se side 18) afbildes kampen imellem en slange og en løve. Det kan helt konkret være et symbol på den gamle tro i skikkelse af slangen, der slås med og taber til kristendommen som den nye tro i skikkelse af en løve.

Løver i Bibelen og kristen symbolik

Historisk har der levet løver i de bibelske lande, og løver er særdeles kendte som dyr og metaforer i Bibelen. Det har helt naturligt smittet af på både kristen teologi og kirkekunst. Evangelisten Markus' symbol er f.eks. en løve.

I kristen teologi og ikonografi har løvemotivet flere forskellige betydninger direkte inspireret af Bibelen. I den danske elektroniske Bibel dukker 92 henvisninger op, hvor der direkte nævnes løver. I nogle engelsksprogede bibler forekommer ordet løve op mod 150 steder. Forskellen i forekomster i de

forskellige bibler skyldes formodentlig varierende valg i forbindelse med bibeloversættelserne. Ca. 90 % af forekomsterne i Biblen findes i Det Gamle Testamente.

Sandsynligheden for, at teologi og kirkekunst er påvirket af de bibelske forestillinger, er stor, da Bibelens tekster indgik i den daglige rytme i klostrene med tidebønner, gudstjenester og privat læsning.

Styrke, mod, farlighed og pirrelighed associeres ofte med løvers karaktertræk. Trækkene knyttes til f.eks. folket Israel eller enkeltpersoner herfra.

Løvebilledet bruges til at beskrive straffen over de ulydige i 1. Kongebog 20,36: *"Fordi du ikke adlød Herren, skal en løve dræbe dig, når du går fra mig." Og da han forlod ham, mødte han en løve, som dræbte ham.*

Løven identificeres flere steder med det onde og truende f.eks. i Davids Salme 10,9: *"Han ligger på lur som løven i sit skjul; han ligger på lur for at fange den hjælpeløse, han fanger ham og lukker nettet om ham. De svage overmandes, de bukker under og falder i hans magt".* Eller i 1. Peters Brev 5,8: *"Vær årvågne og på vagt! Jeres modstander, Djævelen, går omkring som en brølende løve og leder efter nogen at sluge".*

I 1. Mosebog kapitel 49 vers 9 læser vi: *"Juda er en løveunge, fra rov er du vendt hjem, min søn; som en løve har han lagt sig til hvile, som en hunløve, hvem tør vække ham?"*

I Det Ny Testamente i Johannes Åbenbaring 5,5 lyder det: *"Græd ikke! For Løven af Judas stamme, Davids rodskud, har sejret, så han kan åbne bogen og dens syv segl".*

Ofte og fejlagtigt fremhæves de onde og djævelske karaktertræk ved løven. Morten Stige opregner på baggrund af Bibelen og middelalderlige teologiske tekster tolv bibelske og teologiske karaktertræk ved løven, og han konkluderer, at ni er positive, to er dobbelttydige, mens kun et træk – løven som satan og djævelen – er negativt.

Bernhard af Clairvaux og løven

I cisterciensermunken, abbeden og teologen Bernhard af Clairvauxs (1090 -1153) omfattende forfatterskab er der eksempler på, hvordan Bernhard havde en tvetydig brug af løven som metafor.

I en påskeprædiken bruger Bernhard de bibelske billeder med løven og Judas stamme. Indledningen lyder: *"Løven af judas stamme har sejret. Visdom har besejret ondskab, og opnået herredømme fra den ene ende til den anden...".* Og senere formulerer han med tanke på Jesus: I forlængelse af Johannes Åbenbaring 5, 12: *"Lammet, det slagtede, er værdigt til at få magt og rigdom og visdom og styrke og ære og lov og pris. Løven er opstået fra de døde...".*

I et skrift med titlen: *"At det er umuligt for en synder at skjule sig"*, citerer han 1. Peters Brev, om den brølende løve der truer og opfordrer til at søge tilflugt i Guds ord, der er som et skjold.

Den store løve på Jellingestenen. Efter Wikimedia Common.

I klosterprædikener citerer Bernhard Esajas 38,13 ”Som en løve knuste Herren alle mine knogler”, når han beskriver de prøvelser, Gud udsætter mennesker for.

Afslutning

Hvad tænkte munkene i Øm Kloster, når de fik øje på den afbillede løve? Vi ved det ikke med sikkerhed. Teglstensflisens beskedenhed har næppe ledt tankerne i retning af de magthavere, som måtte have støttet klosteret. Måske så de en mytisk figur, som udtryk for Guds mangfoldige skaberværk. Der er, som jeg ser det, solidt bibelsk, teologisk og kirkekunstnerisk belæg for at konkludere, at de især kom til at tænke på Jesus, hans karaktertræk, frelsen, opstandelsen og Jesu efterfølgelse - altså frelsen og det gode. Måske har de også følt sig mindet om det onde og ondskaben, men munkene har næppe ønsket at invitere satan, djævelen eller andre skræmmende væsener indenfor med den stiliserede løve på klinkeflisen.

Artiklen er inspireret af bl.a.:

Chr. Jacobsen

- Kirker og løver. Forlaget Fjends, 2002.
- Løvebrøl i gamle kirker. Kristeligt Dagblad, 14. marts 2003.
- Konger og løver. Online "pdf".

Lisbeth Bolander (red.)

- Kunsten taler, 2004.
- Wikipedia
- Gads Danske Bibelleksikon.
- Bibelen bl.a. www.bibelselskabet.dk online og Logos Bible Software.

Morten Stige

- The lion in Romanesque art, meaning or decoration? Taidehistoria tieteenä Konsthistorien som vetenskap 04/2016.

Bernhard af Clairvaux

- Monastic Sermons (Cistercian Fathers, Kindl version), Translated Daniel Griggs, 2016.
- Selected works, translation and foreword by G.R. Evans, 1987.
- Sermons of Clairvaux, Sermons for Lent and Easter Season, translated Irene Edmonds, 2013.

Bernhards geografiske verden

Af Ingeborg Doktor

Bernhard af Clairvaux blev født i Frankrig i en højadelig familie i 1091 og levede der som munk fra 1112 i Citeaux, som var et reformeret benediktinerkloster og derfor en vigtig basis for cistercienser ordenen. Han lagde bl. a. vægt på den åndelige del af troen og var en tidlig mystiker. Han døde i Clairvaux i 1153 efter at have inspireret til grundlæggelsen af 328 klostre i den nye orden. Sådan kunne den leksikalske beskrivelse af Bernhard lyde.

Dette indlæg er blevet til som udløber af en hypotese, som ikke kunne underbygges gennem det stof, jeg fandt relevant. Jeg havde en tanke om at påvise en forbindelse mellem den irske kirke og Bernhards ideer om at lægge sine klostre i naturen og samtidig leve et enkelt, nøjsomt liv. Det lykkedes ikke. Derimod blev jeg opmærksom på, at hans verden rent geografisk og sprogligt var et helt andet Frankrig end det, vi forbinder med den moderne stat, som Frankrig er i dag. Det syntes jeg er værd at gøre opmærksom på.

Frankrig i nutidig forstand eksisterede egentlig ikke dengang.

I middelalderen var Frankrig et meget anderledes landområde, end det land vi kender i dag. Det var opdelt i et væld af hertugdømmer, der enten var en del af de engelske kongers besiddelser, eller områder, som ganske vist anerkendte den

Maleri af St. Bernhard, fra Løgumklosters relikvieskab, ca. 1300. Bernhard er her afbilledet som abbed med stav.

franske konge, men i øvrigt var selvstændige, og i varierende grad førte deres egen udenrigspolitik. Det gjaldt i høj grad Burgund, hvor Bernhard blev født. Det var et selvstændigt hertugdømme på linje med Luxemborg i dag.

Sprogligt var det nuværende Frankrig også meget forskelligartet med mange sprog, end det ene vi her i Norden kender som fransk. I Bretagne talte man bretonsk, et gælisk sprog, hvis nærmeste nuværende beslægtede sprog er walisisk, irsk og skotsk. Også i Cornwall talte man et tætbeslægtet sprog, som nu er så godt som uddødt.

I Frankrig var det sprog, som blev talt i Aquitanien beslægtet med langue d'oc, som den dag i dag tales af ca fire millioner mennesker i dele af Sydfrankrig, mest Provence. Det oprindelige sprog i Aquitanien var en variant af baskisk.

Fransk havde sit kerneområde i Ile de France, hvor Paris lå. I Burgund, hvor Bernhard af Clairvaux voksede op, talte man et blandingssprog, måske tættest på det luxemborgske sprog.

Store landområder var gennem ægteskab underlagt de engelske konger, og en frodig kulturudveksling fandt sted i den tidlige middelalder. Årsagen til, at dette kunne lade sig gøre, var det faktum, at latin var det sprog, man talte, hvor kirker, klostre og statslige administrationer havde hjemme. Alle drengebørn, som gik i klosterekole, lærte det sprog, og Bernhard har talt det flydende, siden han var barn.

Som engelsk i dag, var latin det sprog, der blev talt i omgang med fremmede, som færdedes over grænserne, mere end vi måske forestiller os.

Det betød, at en gejstlig kunne gøre karriere andre steder end der, hvor han var født - at unge studerende kunne rejse ud og få undervisning. Derfor spredtes nye tanker og ideer ret hurtigt i hele Europa.

Bernhards netværk spredte sig med tiden ud i hele Europa, ja videre endnu, idet han også var involveret i oprettelsen af tempelherreordenen, hvis formål var at beskytte pilgrimsvejen til Det Hellige Land.

Begge ordener var herreordener, dvs, man skulle være adelig for at kunne blive optaget.

De mange internationale kontakter betød, at cistercienserordenen bredte sig med lynets hast i hele Europa. Herhjemme var ærkebiskop Eskil i Lund en personlig ven af Bernhard. Han tilbragte sammenlagt næsten tolv år på pilgrimsfærd og i Clairvaux. Det samme gjorde John af Salisbury, biskoppen af Chartres, der gennem sin uddannelse og kirkelige karriere også blev en ven af Bernhard, tillige med mange andre.

Hvor Bernhard fik sin inspiration fra, er ikke helt klart, han var en selvstændig tænker og teolog, men hans vidstrakte netværk har sikkert også indirekte påvirket ham.

En personlig inderlighed, studier af skriften og askese samt klosterets pla-

cering i mennesketomme områder, som krævede en høj grad af selvforsyning, var vigtige elementer i den nye orden.

Lidt ironisk virker det dog, at en mand med disse idealer fik en stor indflydelse på korstogene og den politiske, dvs. verdslige udvikling, især i Mellem-europa.

Kilder:

- *Norman Davies*, 2011: *Vanished Kingdoms. The History of Half-forgotten Europe*.
- *Den Store Danske Encyklopædi*.
- *Sverre Bagge*, 1990: *Verdens historie. Højmiddelalderen*, bd.9. Forlaget Danmark.

Midtjyske Veje

Tre små artikler fortæller forskellige historier om gamle veje i området omkring Ry. De stammer fra bogen om Midtjyske Veje fra 1972.

Kongevej og alfarvej Skanderborg-Viborg

Kongevej - adelvej, hvilket også vil sige alfarvej, denne benævnelse er ikke blot knyttet til den gamle hærvæg, men også til vejen mellem kongeslotbyen Skanderborg og tingbyen Viborg gennem århundreder to vigtige byer i Jylland. Vejen har tjent som forbindelsesvej ved mange historiske begivenheder, og for en stor del var det også munkenes vej, idet der lå flere klostre ved eller i nærheden af den. Vejen udgik fra Skanderborg Vesterport over Illerup, nord om Dover kirke til Siim, her er den drejet skarpt mod nord brat ned over bakkerne til Knud-

bro, lige efter Knudsø er den drejet til venstre og derefter op gennem Tulstrup by, herfra videre over Bomholt til Linå, idet den dog i middelalderen sikkert er gået noget østligere over Tulstrup hede og Skovsrod til Mollerup. Måske har der været tale om en vintervej og en sommervej, begge ruter er gået til Resenbro og derfra enten langs åen, hvor der endnu står gamle milepæle eller i et sving op gennem Gødvad. Fra Svostrup fortsatte vejen et stykke langs åen for derefter at svinge op forbi Allinggård og Grønbæk til Ans, hvor den forenede sig med vejen fra Århus til Viborg. Langs den nævnte rute over Skovsrod er der flere gamle hulveje, og man har her fundet middelalderlige hestesko.

Midtjyske Veje 1972. Tekst G. Nørgaard Jepsen, tegning Henry Lauritzen.

Spændende nyt!

Af Lene Møllerup

En hidtil ukendt seglstampe blev fundet på en mark vest for klostret i januar 2019, (se forsiden).

Efter at konservatoren har rensset og stabiliseret den, er detaljerne tydelige. Motivet viser en præst foran et alter med en kalk i gang med at celebrere messen. Præsten bærer tonsur (hårkrans), og man ser tydeligt hans messehagel og den broderede messeskjorte herunder (bort langs den nederste kant).

Over alteret er draperet et klæde med folder og frynser. På selve alteret står kalken. Guds hånd kommer til syne fra siden, og henover den ses en rund genstand, sandsynligvis alterbrødet. Indskriften er tydelig.

Der står: SECRET PALNORIS SACERDOTIS.

Dette kan oversættes til "Præsten Palnes segl". Hvem præsten Palne er, vides desværre ikke.

Fra Øm Kloster kendes udover klostrets konventsegl også seglaftryk fra abbed Magnus (1423), abbed Niels (1468), abbed Christiern (1487, 1488, 1490), abbed Severinus /Søren (1495) samt abbed Peder Sørensen (1527).

Tre Ryeveje fra Århus

Der taltes i gamle dage om tre Ryeveje fra Århus, og de var samtidig begyndelsen til en hovedfærdselsåre, der gik fra Århus til Ringkøbing, der supplerede den Ringkøbingvej, der gik over Voldby-Hørup-Thorning og videre vesterud. Der taltes om den nordre, den mellemste og den søndre Ryevej, og det var navnlig på den første strækning fra Århus, de havde varierende forløb. Den søndre må betragtes som hovedvejen, og dens rute menes at have været Hasle, Brabrand, Årslev, Lillering og

Storring til Høver. I Hasle stod en sten, hvor der med gammeldags bogstaver stod RYE VEYEN. Fra Høver gik ruten over Nr. Vissing, Jaungyde langs enden af Knudsø, hvor den krydsede Skanderborg Viborgvejen og videre langs sydsiden af Knudsø til Ry Mølle, hvor Gudenåen passerede. I den ældste tid er vejen gået op over Siim og har passeret Ry Mølle sø ved snævringen. Fra Gl. Rye, engang købstad, er vejen gået ad den nu så kendte turiststrækning langs foden af Højkolbakkerne til Salten og herfra over Them, Asklev, Sebstrup til Hjælland, hvor en vejgren fra Horsens stødte til. Videre vestpå gik den

Tre Rye-veje fra Århus

forenede vej over Tyvkjær, Skelhøj Plantage, Grøde, Ikast til Gellerup og Lund, hvor den nordlige Århus Ringkøbing vej stødte til. Her deltes vejen til Ringkøbing og til Holstebro.

Midtjyske Veje 1972. Tekst G. Nørgaard Jepsen, tegning Henry Lauritzen.

Bog nyt!

Klosterhaven ved Øm

Planter og urter fra klostrenes haver reddede liv og gav krydderi på tilværelsen! Klosterhaven ved Øm åbner for den videnskab, munkene bragte med sig sydfra, og som lagde en systematisk bund for vor viden om læge- og krydderplanter i dag.

Lene Mollerups bog er for det første et katalog over den flora, som findes i klosterhaven i dag. Men den er også en kulturhistorisk redegørelse for, hvad en klosterhave er med udgangspunkt i Øm Kloster, der grundlagdes af cisterciensermunke i 1172 tæt ved Ry i Midtjylland.

Øm Klosters have er Danmarks bedst udforskede, og unikke skriftlige, middelalderlige kilder fra klosteret selv og arkæologiske og botaniske undersøgelser giver et særligt indblik i og forståelse for brugen af disse planter, som munkene dyrkede og anvendte i såvel mixturer som i madlavning.

Bogen består af to hoveddele: en kulturhistorisk oversigt over klosterhavers væsen og historie generelt og selvfølgelig Øm Klosterhave i særdeleshed, men også de øvrige danske klosterhaver. Bogens anden del er dels et herbarium over Øm Klosterhaves nuværende 80 planter, dels en komplet liste over alle videnskabeligt dokumenterede planter ved Øm.

Bogen er meget velillustreret, og hver plante i herbariet er vist med foto.

Bogen udgives på Turbine Forlaget i maj 2020.

Hellig Anders Kors ved Knudbro

Hellig Anders Kors ved Knudbro

Før reformationen stod der mange steder langs vejene krucifikser, så de vejfarende havde mulighed for at holde andagt undervejs. Hvor den gamle konge- og adelsvej fra Skanderborg til Viborg havde sin overgang over søterrænet Knudsø-Ravnø ved Knudbro, også kaldet Pittersbro, stod i sin tid et såkaldt Hellig Anders Kors opplantet på en høj. Det var iverigt her ho-

vedfærdelsesåren fik tilløb af vejen fra Rye, hvor der var hellig kilde, så der har sikkert været mange andagts-søgende netop på dette strøg. På den nordlige side af søpasset udgik to veje mod Århus. Der kunne nok være grund til at bede, inden man skulle over passagen ved Knudsø. Her og ved hulvejen ovenfor lå ofte røvere på lur, og en degn fra Tulstrup myrdede ved Knudbro i 1693 en mand, så man frygtede for gengangere på stedet.

Midtjyske Veje 1972. Tekst G. Nørgaard Jepsen, tegning Henry Lauritzen.

Øm Klosters have som den ser ud i dag.

Adresser

For at begrænse udgifterne til porto er vi gået over til at sende breve som elektronisk post, og det er derfor vigtigt at foreningen får besked hvis mail-adressen ændres.

Det letteste er at sende kontaktoplysningerne i en mail til:

venner@k-doktor.dk

Det er derfor også en god ide at tilføje denne mail-adresse til de godkendte, så mail fra foreningen ikke afvises som SPAM (UØNSKET) post/mail.

Post adressen skal stadig bruges for at modtage dette blad.

Studierejse – klostertur til Sverige

Fra torsdag 03.06 til tirsdag 08.06.2021

Kom med på en spændende busrejse til området omkring Vättern i Sverige i 2021.

Turen går til Vadstena, der ligger på østsiden af søen. Her skal vi besøge klosterkirken og museet, og høre om Birgittinerordenen, som den svenske adelsdame Birgitte oprettede i 1300-tallet.

Vi følger nogle af de aftryk, som cistercienserordenen har sat, og gør holdt

ved Alvastra klosterruin samt Varnhem klosterkirke og kloster-ruin. Vi skal opleve Skara Domkirke, tage på kanalfart og vandre på nogle af de mange pilgrimsruter.

Vi forbereder rejsen med fire foredragsaftener om Sverige, cistercienserordenen og birgittinerordenen.

I løbet af det næste halve år følger information om turen gennem nyhedsbreve, Facebook og web.

Turen arrangeres i et samarbejde mellem Øm Kloster Museum, Øm Klosters Venner og Skanderborg Sogn.

*Ikon af den Hellige St. Birgitta.
Foto: Kristian R. Skovmose.*

*Varnhem klosterkirke set fra syd.
Foto: Kristian R. Skovmose.*

*Ruinen af Alvastra kirke. Her det
søndre skib.
Foto: Kristian R. Skovmose.*

Det sker på Øm Kloster i 2020

April

Torsdag d. 30. april, kl. 19:00.
Valborgaften på Øm Kloster.

Maj

Fredag d. 1. maj, kl. 10:00.
Museet åbner for sæsonen og der vil være morgenkaffe og brød til de morgenfriske.

Søndag d. 10. maj, kl. 04:30-06:00.
Munkenes morgen og naturen vågner. (Guider: Kirsten Kjærulff og Otto Andersen) Sansefyldt morgen med natur- og kulturoplevelser ved Mossø.

Lørdag d. 23. maj, kl. 10:00-16:00.
Dagskursus i begynderbotanik og blomsterpresning på Øm Kloster ved Anne Murmann Hansen.

Juni

Tirsdag d. 2. juni, kl. 20:00.
Friluftsgudstjeneste i Øm Klosterkirkes ruin ved Line Rudbeck, Skanderborg Sogn.

Juli

Onsdag d. 1. juli, kl. 11:00-13:00.
Giftige planter i Klosterhaven.
Aktivitet i klosterhavne for børn og familier.

I munkenes fodspor - rundvisning i klosterruinen på Øm Kloster.

- søndag d. 5. juli, kl. 14:00,
- søndag d. 12. juli, kl. 14:00,
- søndag d. 19. juli, kl. 14:00 &
- søndag d. 26. juli, kl. 14:00.

August

Weekenden d. 15. - 16. august.
"Klosterfestival" på Øm Kloster.
(lørdag: 10:00-18:00, søndag: 10:00-17:00).

September

Lørdag d. 5. september, kl. 10:30-13:00.
Afstresningsworkshop i klosterhaven på Øm ved urteterapeut Dorthe Ulrikke.

Oktober

Torsdag d. 15. oktober, kl. 18:30-20:30.

Museum i lommelygtens skær.
Oplev stemningen på Øm Kloster i skæret fra måne, fakler og levende lys, når museet holder aftenåbent i efterårsferien.

Følg med på hjemmesiden

www.museumskanderborg.dk og tilmeld din mailadresse for at få invitationer og info.
Her vil eventuelle aflysninger og ændringer også blive oplyst (f. eks. p.gr.a. COVID-19).

Adresseændringer til medlemskartoteket bedes sendt på E-mail til *venner@k-doktor.dk*